

BIẾN ĐỔI VỀ VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG XÂY DỰNG NÔNG THÔN MỚI (Trường hợp ở tỉnh Long An)

TRƯƠNG ĐỨC THUẬN*

Sau gần 10 năm thực hiện Chương trình mục tiêu Quốc gia về xây dựng nông thôn mới, tỉnh Long An đã đạt được thành quả đáng ghi nhận trên nhiều lĩnh vực. Xét về khía cạnh văn hóa, đời sống của người dân nông thôn ngày càng có nhiều biến đổi, nhưng đáng chú ý là sự biến đổi văn hóa ứng xử. Để tìm hiểu sự biến đổi trong văn hóa ứng xử của người dân nông thôn ở Long An, bên cạnh nguồn tài liệu thứ cấp, chúng tôi đã tiến hành các phương pháp quan sát tham dự và phỏng vấn sâu. Kết quả nghiên cứu cho thấy, quá trình biến đổi các giá trị văn hóa đã, đang diễn ra, đôi khi chỉ là sự mạnh mẽ hay những dấu hiệu ban đầu; và trên thực tế sự biến đổi văn hóa ứng xử đã tạo nên những yếu tố mới, ảnh hưởng không nhỏ đến lối sống của người dân nông thôn.

Từ khóa: biến đổi văn hóa, nông thôn mới, văn hóa ứng xử, yếu tố mới nảy sinh

Nhận bài ngày: 9/7/2019; *đưa vào biên tập:* 12/7/2019; *phản biện:* 24/7/2019; *duyet đăng:* 4/11/2019

1. DẪN NHẬP

Nông thôn là hình ảnh sinh động nhất về sự biến đổi kinh tế và văn hóa ở Việt Nam, vì trong quá khứ và kể cả hiện nay đa số người Việt Nam sống ở nông thôn. Thực hiện chủ trương “xây dựng nông thôn mới ngày càng giàu đẹp, dân chủ, công bằng, văn minh, có cơ cấu kinh tế hợp lý, quan hệ sản xuất phù hợp, kết cấu hạ tầng kinh tế - xã hội phát triển ngày càng hiện đại” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2006) và “triển khai chương trình xây dựng nông thôn mới phù hợp với đặc điểm từng vùng theo các

bước đi cụ thể, vững chắc trong từng giai đoạn; giữ gìn và phát huy những truyền thống văn hóa tốt đẹp của nông thôn Việt Nam” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 197, 198), tại tỉnh Long An đã cụ thể hóa tinh thần Nghị quyết số 26-NQ/TW ngày 5/8/2008 về nông nghiệp, nông dân, nông thôn, và Quyết định số 491/QĐ/TTg Bộ tiêu chí quốc gia về nông thôn mới bao gồm 19 tiêu chí của nông thôn mới Việt Nam giai đoạn 2010 - 2020. Với sự nỗ lực của cả hệ thống chính trị, tính đến tháng 6/2019, tỉnh Long An có 67/166 xã (chiếm 40,3% tổng số xã của tỉnh) đạt chuẩn nông thôn mới.

Qua báo cáo của địa phương cho thấy, dù có những đặc điểm tự nhiên và

* Tạp chí Cộng sản.

kinh tế - xã hội khác nhau và khó khăn nhất định, nhưng trong quá trình thực hiện Chương trình mục tiêu Quốc gia về xây dựng nông thôn mới, những xã (Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú) chúng tôi chọn để nghiên cứu đều dựa vào thế mạnh riêng của mình, bước đầu gặt hái được những kết quả đáng ghi nhận. Căn cứ vào số liệu khảo sát, có thể nói, việc thực hiện tốt Chương trình mục tiêu Quốc gia về xây dựng nông thôn mới đã nâng cao thu nhập, đời sống của người dân ngày càng khởi sắc... Tuy nhiên, trong bài viết này chúng tôi không nêu một cách đầy đủ bức tranh biến đổi về văn hóa thời gian qua, mà sẽ tập trung đưa ra những cứ liệu để mô tả, bình luận sự biến đổi văn hóa ứng xử và những vấn đề mới nảy sinh trong cuộc sống của cư dân ở vùng nông thôn tại địa bàn nghiên cứu trên các bình diện cá nhân, gia đình và cộng đồng.

2. KHÁI LƯỢC VỀ BIẾN ĐỔI VĂN HÓA VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Nói đến văn hóa, có nhiều cách hiểu khác nhau về thuật ngữ này, bởi nó mang nội hàm rộng với nhiều cách hiểu khác nhau. Tuy nhiên trong giới hạn nghiên cứu này, chúng tôi vận dụng khái niệm về “văn hóa” theo Nghị quyết Hội nghị lần thứ IV (ngày 14/1/1993) của Ban chấp hành Trung ương khóa VII: “Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, thể hiện tầm cao và chiều sâu về trình độ phát triển của một dân tộc, là sự kết tinh những giá trị tốt đẹp nhất trong quan hệ giữa

người với người, với xã hội và với thiên nhiên. Nó vừa là một động lực thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội, vừa là một trong những mục tiêu của chúng ta”.

Sự biến đổi và phát triển là quy luật chung của bất kỳ sự vật, hiện tượng nào và bản thân văn hóa là một hình thái ý thức xã hội cũng không nằm ngoài quy luật chung ấy. Khi nghiên cứu về biến đổi văn hóa, Nguyễn Thị Phương Châm (2009) đã cho rằng, “biến đổi văn hóa được hiểu là quá trình vận động của tất cả các xã hội” (Nguyễn Thị Phương Châm, 2009: 9). Trần Thị Hồng Yến (2013: 36-37) thì lý giải: “Biến đổi văn hóa được hiểu theo nghĩa rộng, là quá trình vận động của tất cả các xã hội, gồm cả biến đổi xã hội; theo nghĩa hẹp là những thay đổi của các di tích thờ cúng, tôn giáo, tín ngưỡng, lễ hội, phong tục ở những làng quê”. Ngoài ra, khi tìm hiểu xu hướng biến đổi mạnh mẽ của nông thôn, một số nhà nghiên cứu đã làm rõ sự biến đổi trong đời sống văn hóa ở nông thôn và đô thị Việt Nam và cho rằng những sự biến đổi đó diễn ra rất đa dạng, đa chiều, đa cấp độ, đa hình thức qua thời gian. Như vậy, chúng ta có thể hiểu “biến đổi văn hóa” là một quá trình qua đó những hệ thống các giá trị, chân lý, chuẩn mực và mục tiêu mà con người cùng thống nhất với nhau thay đổi từ truyền thống đến hiện đại theo thời gian. Trong phạm vi bài viết này chúng tôi xem xét văn hóa ở khía cạnh là lối sống nếp sống, do đó, sự biến đổi văn hóa còn được hiểu là

sự biến đổi lối sống nếp sống, cụ thể đó là sự biến đổi về tập quán sản xuất, biến đổi trong cách thức ăn, mặc, ở, hành vi ứng xử...; thông qua đó, các giá trị văn hóa, bản sắc văn hóa, trong đó có sự cố kết cộng đồng cũng biến đổi theo điều kiện mới, hoàn cảnh mới.

Theo Lê Thị Bích Hồng (2015): “văn hóa ứng xử là tập hợp những nét đẹp thể hiện qua các thái độ, hành động phân xử, thế ứng xử, đối ứng với một thái độ, hành vi khác thể hiện triết lý sống, các lối sống, lối suy nghĩ, lối hành động của một cá nhân, một cộng đồng người trong việc ứng xử và giải quyết những mối quan hệ giữa con người với tự nhiên, với xã hội từ nhỏ đến lớn”. Trong bài viết này, chúng tôi xác định biến đổi văn hóa là một quá trình, do đó khi nói biến đổi văn hóa ứng xử, chính là nói đến những khuôn mẫu của các hành vi xã hội, các quan hệ xã hội, quan hệ giữa con người với con người, con người với tự nhiên và con người với xã hội được thay đổi theo thời gian. Và, trong văn hóa nông thôn thì ngoài tính phổ biến, còn có tính đặc thù, bởi theo giáo sư Đỗ Huy thì “ở nhiều vùng nông thôn nước ta, mỗi vùng đều có những cơ sở quan trọng cho việc phát triển đặc thù văn hóa” (Đỗ Huy, 2013: 45, 48). Từ quan điểm đó chúng tôi sẽ tiếp cận tính đặc thù trong xây dựng văn hóa nông thôn mới với những vấn đề cơ bản, gồm: nguồn lực cho xây dựng văn hóa ở mỗi địa phương; sự khác biệt của vùng, miền văn hóa; tính đặc thù của văn hóa tâm linh và văn hóa tộc người.

Trong nghiên cứu này, chúng tôi chọn 3 xã Tân Lâm (huyện Cần Đức), Hòa Phú (huyện Châu Thành) và Mỹ Hạnh Nam (huyện Đức Hòa), tỉnh Long An để khảo sát trong thời gian từ tháng 6 đến tháng 12/2018. Cùng với việc vận dụng hướng tiếp cận liên ngành để xử lý nguồn tài liệu thứ cấp thu thập được, chúng tôi còn tiến hành phương pháp quan sát, thâm nhập và phỏng vấn sâu để phân tích, đánh giá và có một cái nhìn khách quan, đa chiều hơn về sự biến đổi văn hóa ứng xử tại địa phương này. Lý do chúng tôi chọn 3 xã thuộc 3 huyện trên của tỉnh Long An để nghiên cứu là vì đây là những huyện có đặc điểm khác nhau, cụ thể: Tính đến tháng 12/2018, huyện Cần Đức có 7/16 xã đạt chuẩn nông thôn mới, là huyện được tỉnh Long An chọn là huyện điểm xây dựng huyện văn hóa của tỉnh gắn với xây dựng nông thôn mới. Huyện Đức Hòa có 9/17 xã được công nhận xã đạt chuẩn nông thôn mới, huyện này đang phấn đấu trở thành huyện công nghiệp của cả tỉnh trong những năm tới. Và đáng chú ý, huyện Châu Thành là một huyện thuần nông, có 12/12 xã đạt 19 tiêu chí, đang làm hồ sơ đề nghị Trung ương công nhận huyện đạt chuẩn nông thôn mới.

Bảng 1. Tình hình dân cư và mật độ dân số của 3 xã: Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú

Tên xã	Tân Lâm	Mỹ Hạnh Nam	Hòa Phú
Loại hình Số lượng			
Ấp (thôn)	11	3	5

Diện tích (km ²)	17.197	1.755	7.92
Hộ gia đình	2.841	3.266	1.619
Nhân khẩu (dân tại chỗ)	12.703	12.000	6.481
Dân nhập cư (người)	≥ 500	≥ 8.000	≥ 200
Mật độ dân số (người/km ²)	738	1.140	550

Nguồn: Báo cáo của Đảng ủy xã Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú.

3. NHỮNG BIẾN ĐỔI TRONG VĂN HÓA ỨNG XỬ

3.1. Biến đổi văn hóa ứng xử với cảnh quan mới và môi trường tự nhiên

Văn hóa ứng xử hài hòa với thiên nhiên trong tâm thức của cư dân nông thôn ở các địa bàn nghiên cứu được thể hiện dưới dạng các quan niệm vừa mang tính bác học, vừa mang đậm triết lý sống dân gian: “Thiên - Nhân hợp nhất”, “Thiên - Địa - Nhân hòa đồng”. Họ còn giữ lối sống hài hòa, nương nhờ vào thiên nhiên, thể hiện đậm nét trong nếp làm, nếp ăn, nếp mặc, xây cất nhà cửa, đi lại...

Tuy nhiên, đã có sự biến đổi về văn hóa ứng xử với tự nhiên trong cộng đồng dân cư nông thôn. Tại xã Tân Lâm, Hội Phụ nữ xã xây dựng mô hình “Chung tay bảo vệ môi trường” với hơn 400 hộ tham gia. Từ năm 2016, xã Tân Lâm đã trang bị hơn 100 thùng chứa rác, hướng dẫn các hộ dân ở xa tuyến đường chính đào hố xử lý rác theo quy định và trồng hơn 2.100 cây xanh để tạo cảnh quan môi trường. Cũng tại xã Tân Lâm, chúng tôi nhận thấy hầu hết các cơ sở sản xuất kinh

doanh đạt tiêu chuẩn về môi trường, đa số hộ gia đình thực hiện tốt các nội dung về tiêu chí môi trường như phải có nhà vệ sinh tự hoại, hệ thống nước thải.

Còn xã Mỹ Hạnh Nam, thuộc vùng quy hoạch phát triển công nghiệp của huyện Đức Hòa phải giải quyết nhiều vấn đề như việc làm, sự phát triển nhanh về số lượng dân nhập cư, kèm theo đó là nhận thức của không ít người dân nông thôn về vấn đề vệ sinh môi trường chưa cao, dẫn đến tình trạng ô nhiễm môi trường tại địa phương. Để triển khai các giải pháp trong quá trình xây dựng nông thôn mới, từ năm 2015, Hội Phụ nữ xã phát động và xây dựng mô hình “Tuyến đường không rác” tại ấp Mới 1 với chiều dài 1,5km, mô hình này đã làm thay đổi ý thức và hành vi của người dân nông thôn. Chủ tịch Hội Phụ nữ xã Mỹ Hạnh Nam cho biết: Từ khi triển khai mô hình trên, tình trạng xả rác bừa bãi giảm nhiều hơn so với những năm trước, không chỉ đường nông thôn được giữ gìn sạch đẹp mà còn bảo đảm môi trường xanh, không ô nhiễm; từ đó góp phần xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư, xây dựng nông thôn mới. Nói về sự biến đổi nhận thức trong ứng xử với môi trường, bà T.T, ngụ tại ấp Mới 1 cho biết: “Khi Hội Phụ nữ phát động mô hình này, người dân ở đây rất phấn khởi. Tôi cũng rất vui khi được tham gia cùng các chị em trong các đợt dọn vệ sinh môi trường, làm cho khu vực sinh sống sạch sẽ và môi trường tốt hơn”.

Xã Hòa Phú thì thực hiện phong trào “5 không, 3 sạch” (“5 không”: không đói nghèo, không vi phạm pháp luật và tệ nạn xã hội, không có bạo lực gia đình, không sinh con thứ ba trở lên, không có trẻ suy dinh dưỡng và bỏ học; “3 sạch”: sạch nhà, sạch bếp, sạch ngõ). Trong đó, điển hình là chi hội phụ nữ ấp 2 đã tổ chức các hoạt động bảo vệ môi trường, cải thiện chất lượng sống thông qua việc chia nhau quét rác, nhổ cỏ và trồng hoa dọc hai bên tuyến đường chính nên môi trường, cảnh quan nơi đây ngày càng khang trang, sạch đẹp.

3.2. Biến đổi văn hóa ứng xử với bản thân và gia đình

Lối ứng xử với bản thân hay với chính mình là biểu hiện của giá trị nhân cách mà mỗi người tự xác định theo các hệ chuẩn của xã hội và xã hội cũng đòi hỏi sự chuẩn mực của nhân cách. Trước đây, khi chủ trương xây dựng nông thôn mới chưa triển khai, người dân các xã này chỉ được cập nhật kiến thức chủ yếu thông qua các phương tiện truyền thông truyền thống (đài cát-sét, tivi, hệ thống truyền thanh của địa phương). Những năm gần đây, khi điều kiện kinh tế phát triển, ngoài các phương tiện trên, hầu hết cư dân ở các xã Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú đã tự trang bị cho mình một chiếc điện thoại thông minh có kết nối internet nên cập nhật được thông tin từ nhiều kênh khác nhau... Qua đó, nhận thức của họ ngày một nâng lên và dĩ nhiên họ đã thể hiện chính kiến của mình trước cái đúng, cái đẹp (giá

trị văn hóa), cái xấu, mặt trái của xã hội (phản giá trị) từ những vấn đề liên quan trực tiếp đến bản thân. Những điểm dễ nhận thấy hiện nay trong hành vi ứng xử với bản thân của người dân các xã Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú là họ đều cho rằng: rất chú trọng đến sức khỏe; việc làm - thu nhập, học vấn; nghề nghiệp; xây dựng hạnh phúc gia đình, cái đẹp cá nhân; sống theo pháp luật, dân chủ và công bằng xã hội.

Trong văn hóa ứng xử trong gia đình, người dân một mặt vẫn coi trọng ứng xử theo văn hóa truyền thống (gia phong mỗi người trong gia đình phải tuân thủ nghiêm ngặt; chữ “hiếu” luôn được đề cao và được thể hiện bằng tục báo hiếu). Tuy nhiên, gần đây lối sống thực dụng đã tác động mạnh tới các giá trị đạo đức truyền thống làm nảy sinh nhiều vấn đề xã hội tác động đến đời sống gia đình của cư dân nông thôn. Điểm thấy rõ nhất, đó là sự phá vỡ nền nếp gia phong đạo đức của gia đình truyền thống.

Là địa phương có số lượng dân nhập cư đông đến làm công nhân tại cụm công nghiệp Hoàng Gia, đồng thời là địa phương chỉ cách TPHCM chưa đến 30km, nên tại xã Mỹ Hạnh Nam tình trạng ly hôn, ly thân, sống chung như vợ chồng không đăng ký kết hôn, quan hệ tình dục trước hôn nhân phổ biến hơn so với xã Tân Lâm và Hòa Phú. Bên cạnh đó, mâu thuẫn xung đột giữa các thế hệ về phép ứng xử, nếp sống và vấn đề chăm sóc người cao tuổi đang đặt ra những thách thức

mới; tình trạng bạo lực trong gia đình có chiều hướng đáng quan ngại; các giá trị văn hóa gia đình truyền thống đang có biểu hiện xuống cấp, mai một; nhiều tệ nạn xã hội như ma túy, cờ bạc, rượu chè, mại dâm... đang xâm nhập vào các gia đình. Những vấn đề này cũng đều xuất hiện ở xã Tân Lâm và Hòa Phú, nhưng rõ nét nhất là xã Mỹ Hạnh Nam.

Tình yêu vốn là tình cảm đẹp nhất của con người, nhưng hiện nay ở các xã này không ít đôi lứa đến với nhau một cách ích kỷ, tình dục dễ dãi, hôn nhân thực dụng... Điều này không chỉ làm rạn nứt quan hệ giữa vợ và chồng, mà còn chia cắt mối quan hệ giữa cha mẹ và con cái. Bởi lẽ khi cuộc hôn nhân tan vỡ thì gia đình cũng ly tán, con cái sẽ không còn mái ấm gia đình, không nhận được sự giáo dục, tình yêu thương trọn vẹn.

Về bồi dưỡng, phát triển nhân cách cho thế hệ trẻ: Nhiều người dân được phỏng vấn đều cho rằng, gia đình là nền tảng, là tế bào của xã hội, thế hệ trẻ phải thường xuyên được giáo dục nhân cách không chỉ ở nhà trường mà còn ở trong gia đình. Nhưng so với trước đây, vấn đề này đang gặp phải rất nhiều thách thức. Để đảm bảo cho nhu cầu cuộc sống, nhiều gia đình sao nhãng việc giáo dục con cái. Điều này được thấy rõ nhất ở xã Mỹ Hạnh Nam, nơi nhiều gia đình trẻ mới sinh con hoặc con ở độ tuổi phát triển tâm sinh lý (từ 6 - 15 tuổi) gửi con lại cho ông bà để đi làm công nhân tại địa phương hay lên TPHCM làm việc với

mong muốn có cuộc sống đủ đầy. Và dĩ nhiên, những đứa trẻ này khi bước vào tuổi vị thành niên do thiếu tình thương của cha mẹ nên thường sống lạnh lùng, vô cảm. Khi cảm thấy cô đơn, chúng thường tìm đến bạn bè, chơi game online. Thậm chí có em còn không phân biệt được đâu là tốt, là xấu nên có những hành động làm theo bạn bè một cách mù quáng, học theo những thói xấu, dẫn tới phạm pháp, sa ngã.

3.3. Biến đổi văn hóa ứng xử với xóm giềng và cộng đồng xã hội

Mối quan hệ xóm giềng, cộng đồng trong cùng làng xã là mối quan hệ của những người sống trong cùng một khu vực cư trú, có những mối quan tâm và chia sẻ lợi ích chung. Những giá trị này về cơ bản vẫn được gìn giữ trong cộng đồng cư dân xã Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Đức Hòa. Và, mẫu số chung được ghi nhận khi chúng tôi tiến hành phỏng vấn cư dân nơi đây là: những người dân trong ấp hoặc khác ấp với nhau, thậm chí là người dân xã này và xã khác vẫn giao thiệp thân tình với nhau bằng nhiều cách. Còn đối với hàng xóm trong ấp, họ vẫn xem là nơi có thể tâm sự, giúp đỡ trong lúc khó khăn, là nơi để chia vui, sẻ buồn, là nơi có thể đứng ra hòa giải những mối xích mích trong gia đình. Quả thật, tại những vùng mà cư dân được sống trong một không gian nông thôn rộng rãi, không bị ngăn cách bởi những bức tường rào kiên cố, cùng một nghề nghiệp giống nhau... thì

tính cố kết cộng đồng, tương thân, tương ái giúp đỡ nhau trong cuộc sống, nghề nghiệp về cơ bản vẫn còn bền chặt. Tuy nhiên, họ vẫn cho rằng so với trước đây, sự tương trợ “tối lửa tắt đèn có nhau” này có phần mờ nhạt hơn.

Qua khảo sát chúng tôi nhận thấy, cùng với sự phát triển kinh tế, kỹ năng và nhu cầu giao tiếp của người dân cũng có nhiều biến đổi. Các hành động tương thân, tương ái, giúp đỡ lẫn nhau đã chuyển sang tính “phòng ngự” khi họ cảm thấy lợi ích của bản thân bị xâm phạm. Tình đoàn kết, sự thương yêu gắn bó đã có từ xưa nay đang bị thách thức, có nguy cơ bị mờ nhạt. Sự giúp đỡ, đùm bọc lẫn nhau, tình làng nghĩa xóm không còn như trước, phần nào thiếu tính chất tự nguyện mà phải có sự tác động của chính quyền, của các tổ chức xã hội.

Tại xã Tân Lâm và Hòa Phú chúng tôi nhận thấy mối quan hệ xóm giềng về cơ bản có biến đổi, nhưng không rõ rệt như ở xã Mỹ Hạnh Nam. Bởi xung quanh cư dân nông thôn xã Mỹ Hạnh Nam có rất nhiều người nhập cư (mới đến), làm những công việc khác nhau, ít tiếp xúc nên thiếu tình cảm xóm giềng. Nguyên nhân bước đầu chúng tôi xác định là do những người mới đến vẫn còn xa lạ với những người cũ, chưa hòa nhập với cộng đồng sở tại; ngoài ra còn do giá đất tăng và người dân coi trọng mảnh đất của mình nên xây hàng rào, cổng rào kiên cố hơn để giữ đất. Trước đây, người này sang nhà người kia có thể băng ngang qua

hàng rào đơn sơ để mượn con dao, cái cuốc, hoặc ngồi nhà bên này có thể nói chuyện với người ở nhà bên kia... Những năm gần đây kinh tế phát triển, hàng rào xây kiên cố, muốn sang nhà người khác phải đi đúng đường, phải gọi mở cổng... Từ sự “phiền hà” ấy mà người dân dần trở nên xa cách, khách sáo với nhau hơn. Đối với những người sinh sống ở nông thôn nhưng không làm nông nghiệp mà tham gia vào các công việc phi nông nghiệp như làm công nhân, làm dịch vụ, làm thuê... thì công việc hàng ngày hối hả, tất bật và chiếm hầu hết thời gian trong ngày. Vì vậy, việc mưu sinh hàng ngày, việc nhà, con cái, nhu cầu nghỉ ngơi... khiến họ không còn nhiều thời gian để quan tâm đến việc giao tiếp với hàng xóm láng giềng xung quanh.

4. NHỮNG YẾU TỐ VĂN HÓA MỚI NẢY SINH TRONG VĂN HÓA ỨNG XỬ

Có thể nhận thấy ở 3 địa bàn khảo sát của chúng tôi, sự biến đổi văn hóa đó là một quá trình chuyển động phong phú, phức tạp và có những va chạm từ vùng quê truyền thống chuyển sang vùng quê xây dựng nông thôn mới song song với công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Cùng với những biến đổi đã nêu và phân tích, chúng tôi còn thấy ở đây một số yếu tố văn hóa mới nảy sinh, sự đan xen, giằng co, đấu tranh lẫn nhau giữa những giá trị văn hóa tốt đẹp, đặc biệt về đạo lý, phép ứng xử truyền thống với lối sống thực dụng, ích kỷ.

4.1. Sự phát triển kinh tế - xã hội và những bất ổn tiềm ẩn về an toàn xã hội

Theo khảo sát của chúng tôi, khi điều kiện kinh tế ở vùng nông thôn trở nên khá giả hơn, điều kiện kinh tế gia đình nâng cao, đồng thời phát sinh bộ phận thanh niên học ít nhưng lại ham ăn chơi, đua đòi, dễ sa vào các tệ nạn xã hội, “gặm nhấm” sự yên bình vốn có ở vùng quê.

Thông tin từ người dân qua phỏng vấn sâu và phương tiện truyền thông gần đây cho thấy, hiện tượng mại dâm, cờ bạc, ma túy và các tệ nạn khác không hiếm thấy ở vùng thôn quê vốn được xem là thanh bình trước đây. Năm 2012 khu vực này xuất hiện vụ án nghiêm trọng liên quan đến giết người và hiếp dâm. Là một xã điển hình làm tốt công tác an ninh trật tự, an toàn xã hội, nhưng năm 2017 cơ quan chức năng đã triệt xóa 1 điểm đá gà ăn tiền tại ấp Xóm Mới. Còn xã Hòa Phú là địa bàn giáp ranh, tiềm ẩn nguy cơ mất an ninh trật tự với một số loại tội phạm lén lút hoạt động. Trong giai đoạn 2008 - 2012, xã Hòa Phú là điểm nóng về tệ nạn xã hội, như đá gà và gần 20 quán cà phê thiếu lành mạnh, có 1 tụ điểm ma túy. Chỉ tính riêng năm 2017, người dân phối hợp lực lượng công an xã bắt giữ 1 đối tượng phạm tội “cố ý gây thương tích” đang lẩn trốn tại ấp 4; bắt quả tang 2 vụ đá gà, 2 vụ đánh bài với hơn 20 đối tượng tham gia. Các tổ chức hội, đoàn thể cảm hóa 1 đối tượng vi phạm hành chính bị đưa ra

dân cảnh cáo, 1 đối tượng thi hành án tù treo, 7 đối tượng nghiện ma túy và 2 đối tượng thi hành xong án tù trở về địa phương.

Qua khảo sát, cũng cho thấy tình trạng mại dâm núp bóng các điểm dịch vụ gội đầu, mát-xa ở các khu vực nông thôn (thuộc các xã Tân Lâm, Hòa Phú và Mỹ Hạnh Nam) nằm liền kề thị trấn, thị tứ đã làm xáo trộn, ảnh hưởng đến cuộc sống cư dân. Theo cư dân ở đây, tệ nạn mại dâm núp bóng dịch vụ gội đầu - mát xa hay ở quán cà phê rất tinh vi, nên cơ quan chức năng khó bắt quả tang, do đó nó vẫn tồn tại lén lút.

Nhìn vào sự phát triển chung của địa phương, tệ nạn xã hội đang đặt ra những nguy cơ về văn hóa đạo đức, quản lý xã hội phức tạp, hậu quả và nhiều khó khăn. Nghiêm trọng hơn, những tệ nạn này đang làm cho cuộc sống mất cân bằng về tâm lý tình cảm, trong đó tác động xấu đến hạnh phúc gia đình, làm phức tạp thêm quá trình thực thi pháp luật.

4.2. Nhu cầu tiếp cận thông tin và loại hình giải trí mới

Trước đây để tiếp cận thông tin và hưởng thụ văn hóa, người dân ba xã Tân Lâm, Hòa Phú và Mỹ Hạnh Nam chủ yếu dùng các phương tiện nghe nhìn (đài cát-sét, tivi), nên họ gặp rất nhiều khó khăn trong việc tìm kiếm thông tin cần thiết cho mình. Tuy nhiên, khi thực hiện xây dựng nông thôn mới, cũng là lúc thông tin và truyền thông phát triển mạnh ở vùng nông thôn nơi đây.

Về nhu cầu tiếp cận thông tin: Nhờ những chiếc máy tính, điện thoại thông minh, người dân đã tiết kiệm được thời gian cho công việc thường ngày. Tại các ấp, xóm, nhà nhà có tivi xem chương trình bằng cáp quang, đâu đâu cũng có mạng kết nối internet. Theo tìm hiểu của chúng tôi, những người bán hàng ở các chợ hay nông dân vùng quê hiện nay hầu hết đều có điện thoại thông minh. Lúc rảnh rỗi họ vào trang mạng facebook, zalo để trao đổi thông tin với người thân; đọc thông tin trên các trang thông tin điện tử, qua đó mở mang tri thức, thu hẹp khoảng cách giữa nông thôn và đô thị. Ngoài những thông tin về tình hình thế giới, đất nước và ở địa phương, người dân còn chú trọng đến những thông tin trong kinh doanh, sản xuất, nhằm học hỏi cách làm ăn, tìm nơi tiêu thụ sản phẩm, nâng cao kinh tế gia đình. Nhờ internet mà nhiều người nông dân đã giàu lên từ những mô hình sản xuất mà họ học được từ trên mạng, có cái nhìn nhạy bén hơn và mạnh dạn hơn trong việc thực hiện chuyển đổi cơ cấu cây trồng, vật nuôi tại địa phương; nắm bắt được những kỹ thuật mới, giá cả thị trường, các mô hình sản xuất giỏi đạt hiệu quả cao, góp phần xóa đói, giảm nghèo ở địa phương. Nhiều người dân cho biết, khoảng 5 - 6 năm trở lại đây, đời sống của cư dân ở ba xã đã có sự thay đổi rõ rệt, nhờ họ đã tiếp cận kiến thức, thông tin về lĩnh vực nông nghiệp, lâm nghiệp, ngư nghiệp, và các vấn đề khác của phát triển nông thôn như

giáo dục, đào tạo, dịch vụ và chăm sóc sức khỏe cộng đồng.

Về nhu cầu giải trí: Hầu hết người dân ba xã cho rằng, gần đây cuộc sống vật chất, tinh thần được nâng lên; cuộc sống người dân không còn bó hẹp trong gia đình, làng xóm, mà đã mở rộng theo nhu cầu văn hóa dưới nhiều hình thức mới. Họ tham gia vào các câu lạc bộ thể dục thể thao, câu lạc bộ võ thuật, câu lạc bộ hoa kiểng, câu lạc bộ văn nghệ (có đờn ca tài tử). Theo các báo cáo về tình hình kinh tế - xã hội của ba xã (Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú): khoảng từ năm 2011 đến nay, do kinh tế hộ gia đình phát triển đáng kể, nên nhu cầu giải trí của người dân ngày càng cao. Bên cạnh việc một số hộ gia đình mua sắm bộ máy karaoke phục vụ cho gia đình, thì nhiều ấp đã thành lập đội, tổ văn nghệ nhằm đáp ứng nhu cầu của người dân. Cụ thể, tại ấp Ao Gòn, xã Tân Lâm có đội văn nghệ do người dân tự thành lập vào tháng 1/2014, đến tháng 3/2014 được xã công nhận chính thức, với hơn 20 người tự nguyện tham gia và kinh phí cũng tự nguyện đóng góp khi có hoạt động; ở ấp Xóm Chùa, xã Tân Lâm hoạt động văn hóa, văn nghệ rất mạnh, lý do chính là ông B.A.T, nguyên là Chủ tịch Ủy ban Nhân dân xã Tân Lâm, khi nghỉ hưu đã dành thời gian phát triển các hoạt động về văn hóa, văn nghệ. Chính vì sự phát triển sôi nổi của phòng trào văn hóa ở các ấp, nên xã có nhiều thuận lợi khi tổ chức các chương trình văn nghệ quần chúng.

Xã Mỹ Hạnh Nam có những điểm sinh hoạt văn nghệ tự phát (được hình thành từ năm 2016 tại ấp Mới 1) phục vụ cho những người có nhu cầu đàn hát. Cũng như các xã khác, nhưng xã Hòa Phú có điểm đặc biệt là hiện nay các gia đình thường tự sắm cho mình 1 chiếc loa di động (thường gọi là loa “kẹo kéo”) để mỗi khi rảnh rỗi, họ tụ tập anh em, bạn bè cùng ăn uống và hát hò.

Nhìn chung, hoạt động của câu lạc bộ hay đội, tổ văn nghệ ở các ấp đều mang tính tự nguyện và thường xuyên diễn ra ở nhà văn hóa ấp hoặc điểm sinh hoạt văn hóa (đình, đền). Nội dung các bài hát từ cổ nhạc đến tân nhạc là ca ngợi tình yêu quê hương, đất nước, công ơn sinh thành và tình yêu lứa đôi. Như vậy, dù cư dân ba xã hầu hết sống bằng nghề nông, nhưng với họ giải trí là nhu cầu thiết yếu của con người nhằm thư giãn đầu óc, phục hồi sức khỏe sau khoảng thời gian làm việc, học tập căng thẳng.

Tuy nhiên, những hoạt động giải trí không lành mạnh hay trường hợp lạm dụng sự tự do cá nhân làm ảnh hưởng đến người xung quanh và cộng đồng thôn xóm như: cá độ bóng đá, bài bạc, nhậu nhẹt, vừa nhậu vừa hát karaoke bằng loa “kẹo kéo”),... ngày càng hiện diện phổ biến ở vùng quê nông thôn.

4.3. Hiện tượng thay đổi giá trị, quan điểm sống của cá nhân

Trong bối cảnh phải cạnh tranh vì sản xuất, kinh doanh và vì mưu sinh

đôi khi những người xung quanh ít quan tâm đến nhau. Sự gắn kết giữa các thế hệ trong gia đình ở nông thôn vốn bền chặt nhưng đang dần trở nên lỏng lẻo, do nhiều nguyên nhân, trong đó có nguyên nhân người ta phải ly hương đến các đô thị để kiếm sống.

Hiện nay có một bộ phận nhỏ những bạn trẻ vị thành niên ở ba xã, vì muốn khẳng định cái tôi của mình nên có xu hướng muốn thoát ly gia đình, sống độc lập. Đây là một quan niệm mới, nếu xuất phát từ mục đích tích cực như muốn khẳng định cái tôi cá nhân, bản lĩnh của tuổi trẻ, muốn hướng đến cuộc sống tương lai độc lập, không phụ thuộc... thì rất có ý nghĩa và cần khích lệ. Nhưng thực tế cho thấy, dù không nhiều nhưng đã xuất hiện những cá nhân muốn sống riêng vì những ham muốn ích kỷ, bông bột của tuổi trẻ, thậm chí là vì muốn được tự do ngoài vòng kiểm soát của cha mẹ hay vì đua đòi bạn bè xấu... Đây là một điều rất nguy hại cho gia đình và xã hội, nhất là khi bản thân người trẻ chưa đủ bản lĩnh để có thể “miễn dịch” trước những cái xấu, tiêu cực, để giữ phần thiên lương trong sáng của mình.

5. KẾT LUẬN

Quá trình biến đổi một số hệ giá trị văn hóa tại địa bàn nghiên cứu được mô tả, phân tích trên đây đã, đang diễn ra, đôi khi chỉ là sự manh nha, hay dấu hiệu ban đầu bởi có lúc, có nơi nó chưa thật sự định hình cụ thể.

Trong quá trình xây dựng nông thôn mới ở tỉnh Long An nói chung và tại ba xã Tân Lâm, Hòa Phú và Mỹ Hạnh Nam nói riêng, thì việc xây dựng và bảo tồn văn hóa luôn giữ vai trò quan trọng, bởi văn hóa vừa là mục tiêu, vừa là động lực của sự phát triển. Tuy nhiên, xét một cách tổng thể cho thấy, văn hóa nông thôn ở cả ba xã hiện nay đang đứng trước những thuận lợi cơ bản cũng như những thách thức không nhỏ, đặc biệt có những xu hướng biến đổi đi ngược lại với thuần phong mỹ tục của người Việt Nam. Nhưng dù có biến đổi thế nào, thì với

những gì đã, đang được thể hiện, văn hóa nông thôn nơi đây vẫn đang lưu giữ cho mình những hằng số văn hóa mang đậm phong vị văn hóa văn minh nông nghiệp.

Xuất phát từ thực trạng trên, chúng tôi cho rằng người làm công tác văn hóa ở nông thôn trong thời kỳ hiện nay phải có sự nhận thức thấu đáo, chủ động nắm bắt được những diễn biến trong sự “giằng co” phức tạp trên, để kịp thời định hướng cho sự phát triển của đời sống văn hóa nông thôn. □

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Đảng Cộng sản Việt Nam. 2006. *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X*. Hà Nội: Nxb. Chính trị Quốc gia.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam. 2011. *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*. Hà Nội: Nxb. Chính trị Quốc gia.
3. Đảng ủy xã Tân Lâm, Mỹ Hạnh Nam và Hòa Phú. *Báo cáo kinh tế - xã hội* (các năm 2011, 2015 và năm 2018).
4. Đỗ Huy. 2013. “Mấy vấn đề xây dựng văn hóa nông thôn trong thể chế kinh tế thị trường ở nước ta hiện nay”, Tạp chí *Triết học*, số 7 (266), tháng 7/2013, tr. 45, 48.
5. Lê Thị Bích Hồng. 2015. “Văn hóa ứng xử trong gia đình truyền thống và hiện đại”. <https://hlhpn.bacgiang.gov.vn/ban-can-biet/van-hoa-ung-xu-trong-gia-dinh-truyen-thong-va-hien-dai.htm>, truy cập ngày 15/5/2019.
6. Nguyễn Thị Phương Châm. 2009. *Biến đổi văn hóa ở các làng quê hiện nay (trường hợp làng Đồng Kỵ, Trang Liệt và Đình Bảng thuộc huyện Từ Sơn, tỉnh Bắc Ninh)*. Hà Nội: Nxb. Văn hóa Thông tin và Viện Văn hóa.
7. Trần Thị Hồng Yến. 2013. *Biến đổi về xã hội và văn hóa ở các làng quê trong quá trình đô thị hóa tại Hà Nội*. Hà Nội: Nxb. Chính trị Quốc gia.